

En berättelse om livet i Nyköping med omnejd under senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet. Nedtecknad av Karl Arvid Nilsson, född 1883-06-19 i Kila socken, Södermanlands län

Kompletterad med uppgifter om personer, platser och annat som nämns i berättelsen samt en del bilder. Bearbetningen gjord av Ingmar Hedblom 2008-2009.

Version 2009-03-27

En berättelse om livet i Nyköping med omnejd under senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet. Nedteknad av Karl Arvid Nilsson, född 1883-06-19 i Kila socken, Södermanlands län

Far & Mor!

Far¹ var född vid Mjälrtorp i Svärta socken av Södermanlands län år 1848.

Mor² var född vid Skogars samma socken och län år 1853.

Fars bana började som jordbruksarbetare hemma vid arrendestället samt som dräng bl.a. vid Sjösa herrgård. Av en äldre broder³ som lärt snickaryrket fick nu Far lära sig detta yrke samtidigt som han arbetade hos brodern vid Karlberg.

Klarsynt och häändig som han var lärde han sig fort yrket samt blev en förstklassig möbelsnickare.

Mors moder⁴ dog när Mor endast var fyra år gammal, hon blev sedan uppfostrad vid Olstorp, hennes barndom har jag inte mycket hört talas om.

Far och Mor ingick rätt tidigt äktenskap, Mor var knappt 20 år, Far cirka fem år äldre.

Backstugan⁵ i Kila socken inköptes, för vad jag kan förstå, lånta pengar. Ett litet ställe i obygden, 12 à 14 tunnland jord, samt fallfärdiga hus. Här började för de unga makarna ett strävsamt liv. Uthus byggdes på lediga stunder medan jordbruket sköttes. Om något eller några år var boningshuset klart för inflyttning på nedre botten två rum och kök, övre våningen oinredd. Största rummet apterades till snickarverkstad. Här arbetade Far med tillverkning av möbler, såväl bättre som enklare, under sommaren på lediga stunder och nätter, på vintern för fullt, ibland med en snickare till hjälp. Mor skötte då, förutom hushållet, kreaturen och utesysslor.

Hur det arbetades och sparades, var ekonomin bekymmersam, dryga utgifter för uppsättningen på stället, så tog byggnaden stora kostnader och mycken tid. Allt arbete skulle utföras för hand, inte den allra enklaste hjälpmaskin fanns. En femlådig byrå, utomordentligt välgjort arbete, betingade ett pris av 12 kronor. En stor fördyrande faktor var transporten av färdigt gods, som då skulle landsvägen köras tre mil till staden. En sådan stadsresa tog ett helt dygn i anspråk, färden företogs med oxar, steg för steg. En hel del beställningsarbeten utfördes på hemorten.

En byrå av nämnda typ tog med hårt arbete två à tre veckor i anspråk, dock något beroende på vilket känligt virke kunde erhållas. Virket torkades på stänger i taket.

¹ Lars Johan Nilsson, född 1848-08-31 Mjälrtorp, Svärta socken, död 1931-09-06 i Nyköping

² Klara Josefina Nilsson, född 1853-07-13, Djupkärrstugan, Svärta socken, död 1920-04-19 i Nyköping

³ Lars Johan hade tre äldre bröder, Erik, Carl Gustaf och Nils samt en syster, Anna-Lena

⁴ Christina Jonsdotter, född 1810-08-17 Skutstugan, Svärta, död 1858-05-02

⁵ Backstugan var frälsetorp å Råstads byalags ägor, ref husförhörslängd. Ursprungligen var ett torp ett nybygge på allmänningsmark som tillhörde en by eller ett härad. Det var oftast för litet för att skattläggas som bondgård. De flesta blev *frälsetorp* när adeln lade under sig mark för att bilda säterier, där torparna skulle göra dagsverken som ersättning för nyttjanderätten. Dagsverkstvånget förbjöds 1943 och ersattes med arrendekontraktering.

År 1874 föddes den första sonen, en präktig pojke⁶. Hade arbete och bekymmer räckt till förut ökades det dock i rätt stor grad i synnerhet för Mor. Tiden gick i idogt slit och släp för tillvaron, men förnöjsamheten var stor och syn på en ljusare framtid sköntes i fantasin långt bort.

År 1880 kom sonen nummer två⁷, en svarthårig krabat, nu fanns det två pojkar, som om de få leva och växa komma säkert att hjälpa Far och Mor.

Den äldsta var ju så pass gammal att han redan nu kunde börja fylla platsen som barnpiga och duktig var han och påpasslig. En tös önskades, det var nog bra med pojkar men det fanns ju två. Mor behövde även få hjälp med sina tusen sysslor, åtminstone i en avlägsen framtid.

Pojkarna växte och tilltog i ålder och visdom, den första som hette Theodor började skolan. Mor saknade honom ofta under hans skoldagar när hon i honom hade en pålitlig barnvakterska.

Skolvägen var rätt lång och tröttsam men Theodor knogade dit med sin matsäckskorg och sina böcker, vid hemkomsten hjälpte han Mor med varjehanda.

Axel, andra sonen i räkningen var nu hela tre år, stor och stark samt kunde när som helst överta Theodors jobb som vårdarinna över väntad syster. Syster kom 1883 men syster var en pojke⁸-en bror, ja det var ju inte att göra åt saken utan man fick lov att ta hand om skrikhalsen.

Var Far och Mors arbete och bekymmer stora förut blev de ej mindre efter denna tidpunkt. Mors förhoppningar om hjälpen i framtiden blev även grusade.

Far hade börjat, för att i någon mån hjälpa upp ekonomin, handla så smått med stutar, han gick till fots till Norrköping, ibland till Nyköping eller Söderköping, ibland ensam eller i sällskap med ett par stutar som skulle säljas. Affärerna gick i allmänhet bra, många gånger kom Far hem med större stutar samt dessutom med ett förtjänstkapital upp till 20 kronor. Theodor var med flera gånger under sådana marknadsresor och han har berättat att två tre gånger på en marknad kunde stutarna byta ägare, därav kom det sig att vinsten kunde bli så enorm.

Från sjukdomar var tydligen familjen hitintills skonad, åtminstone av allvarligare art.

Den sista pojken fick heta Karl, han var rätt kry tills inemot två års ålder. Genom en olyckshändelse blev han skadad i vänstra armen. Olyckan skedde på så sätt att pojken fick rida på axlarna på en flicka - antagligen en granntös som var och lekte med oss –men ramlade baklänges och blev fasthållen i ena armen varvid armen blev vriden ur led. Den i närheten boende beryktade Romans –Greta⁹ kunde ej få den rätt igen utan företogs den tre mil långa resan till doktorn i Nyköping med ungefär samma resultat, armen var och är fortfarande ur led. Senare tiders läkare påstår att det blev barnförlamning.

Det går lätt att inse vilket oerhört arbete detta skulle vålla Far och Mor-merarbete-i synnerhet för Mor.

Antagligen blev ett lån uppsagt som tagits vid ställets inköpande, största orsaken till att Far och Mor beslutade att sälja Backstugan. Backstugan såldes och auktion blev hållen förmodligen 1886 eller möjligen 1887¹⁰ med avflyttning till Höglunda intill Nyköping.

⁶ Johan Theodor Nilsson, född 1874-01-22 Kila socken, död 1953-05-31 Kristinehamn

⁷ Axel Emanuel Nilsson, född 1880-03-26, Kila socken, död 1932-12-17 Nyköping

⁸ Karl Arvid Nilsson, född 1883-06-19 Kila socken, död 1956-03-14 Fågelsta. Författare av denna berättelse.

⁹ Romans Greta kanske kan hittas i 1880 års folkräkning

¹⁰ Utflyttningsbetyg från Kila nr 6 utfärdat 1887-05-28 till Nyköpings Östra församling

Ungefär på detta sätt hade mina föräldrar haft det under sina första 12-14 åriga bana som hemmansägare. Hela deras liv hitintills har varit uppfyllt med arbete och åter arbete och bekymmer.

Detta är endast en liten bråkdel antecknat ur minnet efter Mors och Fars berättelser. När Backstugan lämnades och auktionspengarna erhöles betalades alla skulder. Far och Mor hade då den glädjen att de voro skuldfria och gjort alla människor rätt. Kapitalbehållningen bestod nog endast i tre oförsörjda pojkar. Men jag har aldrig hört dem klaga, om Far ibland såg det mörkt, tröstade Mor med orden ”då går nog”.

Antagbart är vi i juni eller juli månad 1887-möjligen 86-inflyttade i ett rum och kök på övre botten vid Höglunda intill Nyköping. Theodor var 13, Axel 7, Karl 3 år fyllda, alltså tre bråkstakar komma från landet, varav den yngsta var värst yr och vild samt mest bortskämd, kanhända mycket beroende på armskadan. Vid Ullriksdal¹¹ intill bodde en barndoms-och tidigare arbetskamrat till Far, Johan Lagerbäck¹² med familj. Är ej övertygad om var Far fick sitt första arbete efter ankomsten till Nyköping men tror med bestämdhet att det var vid gamla kakelfabriken som antagligen ombyggdes. Lagerbäck och Far arbetade kamrater en tid även i Svärtahuset¹³. På andra året vid Höglunda, under arbete i kakelfabriken, råkade far ramla ner från andra våningens tak, rätt igenom nedre våningens bjälklag/mellan bjälkarna/ samt hamnade i källarvåningen på stengolvet, han slog sig mycket illa med skador i ryggen, blev av Lagerbäck samt andra kamrater buren till sjukhuset, dåvarande läkaren antagligen Granberg¹⁴, utgöt sin galla över att han var så rysligt smutsig och dammig på vilket Lagerbäck svarade: ”Hade vi vetat att Nilsson skulle ramla ner idag, hade han säkert tagit på sig helgdagskläderna”.

Uppståndelsen blev stor när Lagerbäck kom hem och berättade detta för Mor och oss. Far fick tillbringa lång tid på sjukhuset, sex veckor och var ej fullt arbetsför på lång tid efter sjukhusvistelsen. Hur Far och Mor då kunde klara sig har jag grubblat på många gånger. Men ett faktum är att det gick. Efter två år flyttade vi till Lilla Bergsgränd, Öl-Fias gård med snickare Löfqvist¹⁵ som vice värd, nedre botten, en liten trång lägenhet som saknade allting, dricksvatten fick vi hämta på stora torget, slaskvatten i ån vid färjans brygga¹⁶.

Far arbetade nu vid Viktoria¹⁷ mot en timlön av 18 öre, arbetstiden var tolv timmar från kl 6 till kl 8 med en halvtimmes frukostrast, en timmes middag samt en halvtimmes kafferast på e.m. Har en svag aning om att Theodor arbetade här en tid innan han började sin plats som telegrambud. Axel gick i skolan, Karl gjorde elakheter. Far fick sedan förmansplats, bas, med en kollosalt stora avlöningen om 22 öre i timmen. Allt kan jag fatta och förstå men hur Mor kunde klara hushållet förstår jag inte, hon måste klara av det med 7 à 8 kronor i veckan. Familjen bestod av fem matfriska personer, därtill hade Far ansvar för sin del i gamla farmors¹⁸ uppehälle.

Förutom hushållet skulle Fars avlöning räcka till allt, hyra, kläder, skor, skatter m.m. Inkomsten var ej mera än ca 15 kronor per vecka full tid. Lyckligtvis fanns ej biografier, beklagansvärt fanns ej 8 timmars arbetsdag.

¹¹ Här avses Ulriksberg

¹² Johan August Lagerbäck, född 1857 i Helgona

¹³ Svärtahuset ligger i hörnet Östra Storgatan/Stockholmsvägen. Byggs ursprungligen som tingshus, Westerbergs möbelaffär hade sina lokaler där 1940-1982, se bild Bilaga 1

¹⁴ Jonas Wilhelm Granberg, född 1826 i Nyed, Värmlands län

¹⁵ Adolf Fredrik Löfqvist, född 1837 i Runtuna

¹⁶ Roddfärjetrafik över Nyköpingsån mellan Prästgatan och Tullportsgatan bedrevs några år i slutet av 1800-talet

¹⁷ Snickerifabriken Viktorias placering i Nyköping återstår att klarlägga

¹⁸ Farmor var Magdalena Ersdotter, född 1812-02-02 i Nyköpings Östra församling

Theodor hade sitt arbete, Axel skolan samt hjälpte Mor med ved och vattenbärning, ärenden och dylikt. Jag, identisk med Karl, en karl nästan 7 år gick till far med kaffe, ett arbete jag gillade. En gång då jag var där med kaffet satte Far sig på hyvelbänken för att dricka samt äta sin bulle eller smörgås, under tiden kom en stor råtta fram ur ett hål i väggen, en gammal delvis barskallig en, hon hade fått smaka av Fars mat så de hade blivit goda vänner, hon tog maten ur handen, visserligen med stor försiktighet, men i alla fall rätt så säker. Härav kan man dra den slutsatsen att arbetslokalerna voro tämligen förstklassiga.

Detta hus är för många år sedan rivet, det kallades ”Munkhuset” och låg där Storhusqvarns stall sedemera byggdes.

Här bodde vi i två år, flyttade sedan till Lasse Lundins gård på Östra Kvarngatan, nedre botten, vem som bodde på övre våningen har jag glömt. Här gick tiden som förut i samma takt, vatten hämtade vi nu vidd Källgården för det var närmare. Om man råkade tappa flaskan i källan kom en snäll tant med en yxa och tog upp den, tanten bodde i stugan på berget, för länge sedan borta. När året var slut flyttade vi en trappa upp, fick till grannar på nedre botten skräddare Almgren¹⁹ och hans Mina. Axel och mitt tillhåll var mest hos Flodmanserkerers och deras ?? hos vaktmästare Engstrand, Nils Ultermuss, Sten m.fl. samt ifall man fick åkte man ju med rätt gärna. I Törnbloms gård mittför där vi bodde hade åkare Lindqvist²⁰ sitt stall, med honom fick man ofta åka och till och med köra ibland.

En kväll kom tant Engstrand²¹, en liten, fin och förnäm samt något framåt lutad med en mystisk väska i handen, när hon gått kvarglömde hon en pojke som fick stanna och omhuldades på bästa sätt, därigenom slapp jag heta lillpojken, steg in i samma klass som Axel fast inte fullt så högt. Den minsta mellanpojken fick jag heta, Axel kallades den stora mellanpojken.

Den kvarglömda pojken fick heta Nils Georg, Nils antagligen efter farbror²², Georg efter sin födelsedag Georgius den 23 april, detta var år 1891.

Mitt minne sviker här, Theodor hade troligtvis flyttat hemifrån och var redan biträde hos grosshandlare Ljungqvist.²³

Axel hade flyttat upp till pojkskolans 1:a klass, hans lärare var A.V. Hellström²⁴, boende på Sägargatan. Här var tiden inne för mig att börja skolplugget, till småskolan på Prästgatan gick Mor och jag för inskrivning, lärarinnan jag fick var fröken Harzell²⁵, en äldre låghalt dam, ansågs mycket snäll. Övriga lärarinnor var Fr Wästermark²⁶, Fr Herta Börjesson²⁷, den fjärde har jag glömt.

Axel arbetade på eftermiddagar på Viktoria, dels borrade han klädnypor, dels rullade han braständare, av hyvelspån som sedan doppades i någon lättantändlig massa, har aldrig sett någon sådan artikel i handeln. Till Kjällmansstugan²⁸, Morfar²⁹ och Mormor³⁰ var en

¹⁹ Karl Oskar Almgren, född 1851 i Nyköping

²⁰ Adolf Henning Lindqvist, född 1851 i Svärta

²¹ Amanda Kristina Andersson, född 1849 i Kalmar, barnmorska, gift med Johan Peter Engstrand

²² Både farfar och en farbror hette Nils

²³ Axel Ljungqvist, född 1841 i Nyköping, grosshandlare från 1890 i gödningsämnen, stenkol m.m

²⁴ August Victor Hellström, född 1857 i Gränna

²⁵ Två lärarinnor finns med namnet Harzell, Teckla Amalia född 1859 och Adolfina Carolina född 1847

²⁶ Alina Sofia, Karolina Westermark, föd 1859 i Stockholm

²⁷ Herta Maria Börjesson, född 1874 i Nyköpings östra församling

²⁸ Både 1890 och 1900 bor de på Lilla Björkekullastugan på Björkekulla ägor i Svärta, Torpet var ett Båtsmanstorp (No 88) och kallades även Källmansstugan efter båtsman Källman. Carl Gustaf Källman, född 1857 var båtsman och bodde på torpet fram till 1889 samtidigt med Nils Persson.

²⁹ Nils Persson, född 1825-11-07

efterlängtd vistelseort för oss pojkar. Någon gång fick vi följa med Morfar hem redan på lördagen då han var inne och sålde fisk³¹, färden skedde sjöledes, satt man då ej still i båten blev det ett nyp, Morfar kunde nypas. Sedan traskade vi hem landsvägen på söndagseftermiddagen med uppehåll hos faster Hedda³² och farbror Erik³³ vid Karlberg³⁴. Där fanns mycket krusbär och vinbär som fick plockas och ätas så mycket vi ville.

Lika mycket som vi pojkar efterlängtdessa landsutflykter, lika mycket gladdessa Mor och även beredd henne en dags något lugnare tillvaro. Under skolfrier fick vi ofta vara hos släktingar på landet, hos moster Mari³⁵ i Lötstugan³⁶ var mycket omtyckt att vara, Klara³⁷, Erik³⁸ och Anna³⁹ voro alla snälla. Det var även fallet vid Sandstugan⁴⁰ där moster Anna⁴¹ residerade med sina barn Axel⁴², Gustaf⁴³ och Erika⁴⁴. Vid Gillinge⁴⁵ däremot trivdes vi inte, där var där strängt och ingen hade tid med oss, moster⁴⁶ var grinig, Axel⁴⁷, Anna (mostern?⁴⁸) och Erik⁴⁹ var ej barnkära, bäst var Erik.

Alla tiders var ju Källmansstugan, mormor och Henning⁵⁰ samt sjön. Teodor vistades en längre tid tidigare vid Svärtinge⁵¹, jag minns ej säkert men gick betämt i Ekeby skola någon termin för fröken Hallgren. Ungefär så här fortlöpte dagarna, ofta roliga och angenäma för oss pojkar men troligen arbetsamma samt ytters bekymmersamma för Far och Mor.

1892 förlöpte på liknande sätt, arbete, försakelse för Far och Mor. Axel hade även hcken full, skola, arbete samt försvara mig för överfall. Till Mors större sorger hörde Karls yrhet och påklådighet samt svårighet att låta bli att reta andra pojkar, ibland när inte springa undan hjälpte fick jag stryk men fanns Axel i närheten övertog han strax ledningen, ”ta glasögona du” sade han, sedan var det snart klart. Så förhöll det sig även när jag fick börja i pojkskolans första klass. Axel gick då i tredje, alla raster var Axel i min närhet, om så ej var fallet kom han som en pil bara jag skrek ”Axel” och det både kunde och gjorde jag. Mitt minne säger att det var detta år som Mors faster⁵² i Enköping dog men kan vara 1893.

³⁰ Styvmormor var Anna Maria Ericsson, född 1832-04-13. Mormor var Christina Jonsdotter, född 1810-08-17 men hon dog redan 1858

³¹ Bild på fiskebåtar vid Fiskbron i Nyköping finns på sid 7 i jubileumsboken Svensk Handel i Nyköping 100 år samt en annan bild i Bilaga 1

³² Hedda Lovisa Persdotter, född 1856 i Husby-Oppunda, Eriks andra gifte

³³ Erik Nilsson, född 1838-07-05 i Svärta, bror till Lars Johan Nilsson

³⁴ Karlberg på Svansta område, Helgona församling

³⁵ Moster Mari var Maria Kristina Eriksson, född 1837 i Svärta. Hon var en halvsyster till Klara Josefina, Arvids mor.

³⁶ Lötstugan var ett torp i Svärta

³⁷ Klara Maria Gustafsson född 1873 i Helgona

³⁸ Johan Erik Gustafsson född 1870 i Helgona

³⁹ Anna Sofia Gustafsson född 1880 i Helgona

⁴⁰ Sandstugan var ett torp i Helgona under Svansta

⁴¹ Anna Katarina Ersdotter, född 1842 i Svärta, halvsyster till Klara Josefina, Arvids mor.

⁴² Axel Teodor född 1882 i Helgona

⁴³ Karl Gustaf född 1882 i Helgona

⁴⁴ Anna Erika född 1879 i Helgona

⁴⁵ Gillinge, torp i Svärta

⁴⁶ Anna Sofia Eriksson född 1840 i Svärta, Gift med Johan Eric Ersson född 1839 som var halvbror till Klara Josefina, Arvids mor. Hon blev änka redan 1879.

⁴⁷ Johan Axel Johansson född 1866 i Svärta

⁴⁸ Arvid kan här istället avse Klara Sofia Johansson, född 1871

⁴⁹ Karl Erik Johansson född 1871 i Svärta

⁵⁰ Klas Henning Nilsson, född 1876 i Svärta

⁵¹ Svärtinge var en gård/torp i Helgona, 1/8 mantal kronoskattehemman

⁵² Maria Kristina Persdotter, född 1846 i Svärta, död 1893 i Enköping

På hösten 1892 flyttade vi åter till Lilla Bergsgränd, samma lägenhet som tidigare men den var nu moderniserad så tillvida att vatten fanns i en modern vattenkastare i hörnet på gatan. Jag är ej riktigt säker på om den var färdig när vi flyttade in, annars blev den det på våren efter. Nyköping fick nämligen sin vattenledning lagd dessa år med början 1893 eller 1894.

På sommaren 1893 köpte Axel och jag en gumse på torget, en stor mager en med stora krokiga horn, gubben ville ha 8 kr för den, vi sprang nog många gånger mellan Bergsgränd och torget, tiggde och bad och sargade Mor att få köpa den, i ett obehagat ögonblick lovade hon att vi skulle få köpa den ifall vi fick den för 5 kr. Nu återstod endast att få säljaren intresserad för affären, vid middagstiden gav gubben med sig (antagligen fanns ingen mer spekulant), löste gumsen som stod bunden vid vagnen och den följde med hem och gubben fick sin femma. Förmodligen glad åt den goda affären men Axel och jag var gladare. Vi hade den i Edlas ladugård, han blev stor och stark samt lät köra sig och tumlade och lekte med alla ungar i hela Bergsgränd. Mat köptes till honom i Karlsfors kvarn som då var relativt ny, han följde själv med och handlade.

På övre botten bodde ett folk, jag vill minnas Olsson, alla sade Alfred och Hilda med sin lilla Fanny, rysligt snälla människor endast att Hilda var litet häftig inte minst mot lilla Fanny. Deras hjälpsamhet var stor och kom väl till pass för oss, Mor sjuknade och blev liggande, några dagar senare sjuknade även jag, båda var mycket sjuka. Dr Järling⁵³ söktes men ingen bättring, då söktes Dr Brantberg, ny medicin och nya idéer samt mer mer medicin av Dr Järling vilken måste minskas i proportion till ordination (enligt Fars berättelse?). Speciell mat fick Far hämta hos Dr Järling, ved i hans vedbod. En rysligt snäll och god människas dåligt rykte som läkare, han tog inget betalt då han ansåg att utgiften skulle bli för kännbar för den som sökte honom.

Farbror Nils⁵⁴ var inne samt vakade över oss, växelvis med Far och Hilda. Far måste vara hemma hela tiden och med Hildas hjälp klarade han upp sitt sjukdomskall. Vi låg länge, jag kom på först på benen efter cirka tre veckor, Mor låg nog en månad. Vad det var för sjukdom vet jag ej med bestämdhet men det var delvis mässling. Så sjuk har jag aldrig sett Mor. Sent på hösten fick Pelle gumse sluta sina dagar och fick tjänstgöra som mat till sina forna lekkamrater.

1894 fortlöpte på samma sätt fast dess bättre utan sjukdomar och gumse. Detta år gick Axel och läste samt konfirmerades, de sista åren i skolan sålde Axel Svenska Morgonbladet åt Magister Hällström⁵⁵, han fick 1 öre per tidning och hade tjänat 10 kr för vilket klocka inköptes av skomakare Björklund⁵⁶.

På hösten 1894 lämnade vi Bergsgränd samt flyttade till hörnet av Torg⁵⁷-och Repslagaregatorna på väster i byggmästare Olssons nya fastighet, ett rum och kök på nedre botten till vänster, farstugrannar var fanjunkare Ordh samt skomakare Björklund (Kisse), en tr Anderssons (rika bonn). Flyttningen hit skedde med farbror Eriks enbetsoxe.

Jag gick i skolan, fick nu klara mig ensam enär Axel slutat, min lärare var K.A.Börgesson⁵⁸ (klotten), de övriga lärarna var Hellström⁵⁹ teckning, Örtengren⁶⁰ gymnastik, Ljunggren⁶¹ slöjd. Klotten sång.

⁵³ Karl Johan Jerling, född 1827 i Rasbo, Provinsialläkare

⁵⁴ Nils Nilsson, född 1845 i Svärta

⁵⁵ August Viktor Hellström, folkskollärare, född 1857 i Gränna

⁵⁶ Adolf Fredrik Björklund, skomakare, född 1846 i Björkvik

⁵⁷ Fruängsgatan hette tidigare Torggatan från Teaterparken (järnvägstorget) och norrut

⁵⁸ Karl August Börjesson, folkskollärare, född 1850 i Rök

⁵⁹ August Viktor Hellström, folkskollärare, född 1857 i Gränna

⁶⁰ Brynte Örtengren, folkskollärare, född 1862 i Västra Fågelvik

Grosshandlare Holmberg⁶², ägare till snickerifabriken Viktoria hade slutat eller gått kaputt, slut var det i varje fall, far var arbetslös och många med honom, arbetet fanns ej att få. Som jag tidigare kanske nämnt var Far en ovanligt duktig samt mycket händig man (tusenkonstnär) samt därtill ej rådlös. Hyresvärden tillfrågades, ett jakande svar och hyvelbänken ställdes in i köket vilket nu fick tjäna som verkstad. Sparkstöttingarna hade nu börjat sitt intåg i Nyköping varför Far började tillverka dylika samt barnkällkar. Dessa pjäser gjordes helt av trä med helkrökta högt uppsvängda nosar. Virke köptes och fabrikation började, virket måste skäras i lämpliga dimensioner för vilket ändamål klosåg⁶³ lämpade sig bäst. En kvistren 3" eller 3½" plank i erforderlig längd, ju bredare ju bättre, påritades med strykmått på båda sidor. Plankan skulle alltså sågas isär på bredden så att det blev tre lika tjocka bräder. Plankan fästes i bänken, klosågen sattes till en man i varje ända på sågen med båda händer, långa säkra drag absolut i ritsen, Far i ena änden Axel i den andra men det gick inte, styrkan hade Axel, vilja likaså men han kunde inte se ritsen på detta avstånd och följaktligen ej kunde hjälpa Far. Jag såg men kunde inte styra och dra med min dåliga arm. Mor fick nu som så många hundra gånger förr, vid Backstugan, hugga i, hon såg både såg och kunde hantera den stora och svårmanövrerade sågen. På detta sätt utsågades lämpliga bräder till medarna, sedan klöv Far dessa bräder i lämpliga bredder, så var ämnena färdiga till medarna. På samma sätt tillgick det för att få fram de andra delarna till sparken, björnar-styltor-banke?-noslås samt en lagom tjock fyrkant till handtag. Handtaget skulle svarvas, sedan ämnen fanns färdiga gick Far och bar dessa på axeln till Farbror Erik i Karlberg och svarvade dem där till färdiga handtag. Svarvstolen drevs med bröddånga från Fars ena fot, Farbror Erik hade svarv.

Krökning av nosarna på medarna var ett besvärligt arbete, meden klövs med sågen i fyra-fem tunna delar så långt som kröken skulle bli, sedan ångades de över en kokande gryta, lim påströks i alla sågskär, sedan spändes de över en förut tillverkad mall samt fastskruvades med tvingar samt ställdes till torkning. På detta sätt arbetade Far, allting gjordes för hand. När träarbetet var färdigt började beslagningen, järn pålades under medarna, stöttor anbringades på styltornas framsidor samt vid banken? Björnarna stöttades på mitten till medarna, allt detta utfördes i köket. När nu Far fick måla den var den färdig till försäljning.

Någon stor efterfrågan var det inte trots att priset var så lågt som 12 kr, mindre sparkar 10 eller 8 kr, de mindre var precis lika mycket arbete på, endast att medarna var kortare samt andra dimensioner. Man kan lätt inse att förtjänsten ej kunde bli så stor, det blev på sin höjd 15 á 20 öre i timmen men arbetstiden var lång, tolv till femton timmar i dygnet.

Det var omöjligt att klara sig på denna inkomst utan måste Mor vandra till sparbanken och uttaga ibland 5, någon gång 10 kronor av de pengar som hennes arv utgjordes efter fastern för att par år sedan. Arvet utgjorde ett för Far och Mor stort kapital 800 kr.

Denna vinter kröp det sakta men säkert nedåt och kapitalet minskade säkert med något hundratal kronor till stor bedrövelse för båda och mest för Mor. Vintern gick fast sakta, under dessa dagar föddes tanken att åter försöka komma till landet samt arrendera ett mindre ställe, köp kunde det inte bli tal om. Mor var särskilt aggressiv för detta, dels skulle pojkarne få arbete samt framförallt matbekymren något lättade.

Saken dryftades mycket med farbror Nils. Arrendatorn⁶⁴ på Svärtinge⁶⁵ hade slutat, stället skulle skötas av ägarinnans barnbarn, två pojkar Georg⁶⁶ och Hjalmar⁶⁷, 12 resp 15 år gamla.

⁶¹ Nils Gustaf Ljunggren, folkskollärare, född 1855 i Hamneda

⁶² Kan vara Erik Holmberg, född 1848 i Falu Kristine. Han bodde 1890 i Nyköping och titulerades f.d godsägare. År 1900 bor han i Stockholm och står som f.d. fabrikör

⁶³ Se bild på klosåg i bilaga 1

⁶⁴ Anders Gustaf Andersson, född 1843 i Bärbo. Flyttade till Spelvik 1894-11-08

⁶⁵ Svärtinge var ett s.k. kronoskattehemman, se definition i bilagan. Kallas även Henrikstorp i Hfl 1881-1895

En krusig ox hade redan inköpts av dem. Svärtinge ägdes av Farbror Nils svärmor⁶⁸ (Farmor i Svärtinge kallad av alla). Nils hade inga egna barn⁶⁹, han och hans hustru bodde på ett litet ställe⁷⁰ tillhörande gården. Underhandlingar pågick, Far var dit och var tveksam. Mor och Farbror segrade, Farmor kom till staden och affären gjordes upp⁷¹. Arrendetiden blev 10 år räknat från den 14 mars 1895 till den 14 mars 1905. Arrendesumman blev för de första fem åren kontant 100 kr om året samt åtagande att bygga ny ladugård och loge, material skulle tagas på gårdens skog. De följande fem åren skulle betalas 200 kr per år, den s.k. Farmors täppa undantogs men skulle arrendatorn hålla dragare, bruka den, två lass kärhö årligen, sommarbete till en ko samt årligen till staden framforsla sex famnar ved⁷² från gårdens skog. Juridiskt biträde vid kontraktets upprättande var våran granne 1 tr. upp, Andersson (rika bonn).

Alla arbetade på sitt vis och sparade till det kommande paradiset som vi pojkar alldeles säker väntade oss. Vi hade redan ett husdjur som mycket omhulldades i synnerhet av Far och Axel. Om hon någon kväll ej kom in i normal tid hördes Far och Axel ropa Sara, Sara. Sara var en liten fin kattfröken mörk tigerfärgad.

Så blev det jul, litet med snö, det såg mörkt ut med sparkarna men hur det gick så tog de slut. På torgdagen i februari köptes den första kon "Svarta" eller "Maja" som hon egentligen hette, hon var rätt gammal snäll och god, hon mjölkade litet fast hon skulle snart kalva. På gården fanns ett stall, där fick Svarta vila sig ett par tre dagar innan färden skulle ske till Svärtinge. Farmors ox övertog Far för 90 kr, en mycket bra ox som även gick att leda enbet. En mindre stut köptes av Farbror Nils för obekant pris men den var dålig samt elak att köra. Svarta kostade 65 kr.

Egentliga flyttningen uppsköts till någon dag mellan 14 mars och 1 april för att vägarna skulle torka upp så mycket som möjligt. Så kom den stora dagen, Albert⁷³ i Mjälrtorp⁷⁴ kom in med sina oxar och hövagn, Farbror Nils med våra oxar samt Gettäppa hövagn. Det lastades och bands, det var inga fjädervagnar utan vagnar med förfärligt små hjul. Sara fick sitta i en korg, så bar det iväg steg för steg, en mils lång väg förestod, lassen vor nog ej så stora men väglaget var dåligt så det gick tungt.

Till Brostugan⁷⁵ gick det smärtfritt men sedan var vägen sämre, stora backar, här måste skiftas, båda paren för en vagn, så vända åter med oxarna efter den andra. Från Brostugan och hem måste skiftas nästan hela vägen. Inemot kvällningen var vi lyckligt framme, skönast antagligen för dragarna.

Stugan var tom med undantag av ett större klumpigt bord på vilket farmor dukat kaffe som nog smakade synnerligen bra, bullarna gick åt som smör i solsken. Bordet användes sedan hela tiden vi var vid gården, ett mycket starkt och bra bord.

Karlarna lastade av. Mor gjorde i ordning mat, Axel och jag var nog mesta tiden hos Svarta och hennes dotter Majros. Nu fanns det fyra djur i ladugården samt Sara som sluppit ur

⁶⁶ Gustaf Georg Valdemar född 1883 i Helgona

⁶⁷ Karl Hjalmar Jonsson född 1881 i Helgona

⁶⁸ Anna Christina Jonsson, född Persdotter 1829 i Helgona

⁶⁹ De hade dock en fosterdotter Klara Sofia Dahlström (senare Nilsson) född 1870

⁷⁰ Stället hette Björklund, tidigare kallades det Lingonkärret (ref arrendekontrakt)

⁷¹ Arrendekontraktet finns bevarat och en avskrift finns med som bilaga 1

⁷² Olika definitioner på en famn ved finns, En famn ved - skogsfamn = 2,83 kubikmeter,
En famn ved - storfamn = 3,77 kubikmeter, En famn ved - kubikfamn = 5,65 kubikmeter

⁷³ Carl Albert Nilsson, född 1870 i Svärta. Brorson till Lars Johan, född på Mjälrtorp

⁷⁴ Mjälrtorp, torp i Svärta men nära Svärtingetorpet i Helgona

⁷⁵ Brostugan, torp under Hovra

korgen och såg sig fundersamt omkring, hon skulle bli mamma så det fanns nog bekymmer även för henne.

Byggningen bestod av kök eller storstuga, en mindre kammare samt anderstuga och förstuga med veranda. På gården fanns en bodbyggnad med två bodar samt spannmålsvind ovanpå. Mitt emot boden låg farmors stuga om ett rum och kök. Framför boden hade farmor fyra bikupor, ett staket skilde gården från backen. Uthusen voro fallfärdiga med undantag för tvättstugan.

Så började så småningom allt att ordna sig. Jag fick larva till Ekeby skola, en halvmil. Det var tusen saker som skulle ordnas, vagnar eller vagn skulle skaffas samt tross, plog, harv, pinnsladd och order. En del gammalt fanns som var farmors, en del hade Farbror Nils. Far gjorde harven och pinn-och släsladd, smidet gjordes i Alberts smedja. Det var ej bara att köpa vad som behövdes utan det gällde att klara sig med så litet utgifter som möjligt. Kapitalet hade redan nedgått, jag förmodar till hälften och ett helt år förestod, i varje fall till hösten innan något från åkerbruket kunde beräknas med undantag för Svartas mjölk. Hon var duktig, ovanligt duktig, men Majros ville ha sitt av mjölken. Så köptes en liten gris som skrek och ville ha sitt, vidare hela familjen, så nog hade Svarta att tänka på men hon åt och ökade, ännu mer när hon fick komma ut.

Axel var stor och stark samt femton år. Redan från första dagen arbetade han som en fullgod karl, det var ju mycket som en stadspojke ej varit med om men Axel lärde sig fort, var sparsam och rädd om allting! Mors arbete ökades oerhört, så småningom börjades det i åkern, Farbror Nils hjälpte till första våren rätt mycket, stället var i lägervall, första året gav inte skörd så det räckte till maten åt folk och få.

Torgdagen i aug eller sep var både Far och Mor till staden och köpte två kor, Böna och Lunda. Böna var mycket vacker samt i kalvställning och kostade 100 kr, Lunda kostade 70 kr. Hon mjölkade rätt bra fast inte på långt när som gamla Svarta.

Så blev det höst, den usla skörden blev bärgad, Vittenbergen⁷⁶ kom med sitt tröskverk och tröskade. Sedan allt utearbete blev klart flyttade Far in sin hyvelbänk i storstugan, den hade tidigare stått i anderstugan, sedan började vinterjobbet för honom. Spegel i 1/1 och 1/2 glas tillverkades samt fem låga byråar till Borgs möbelhandel⁷⁷. Spegelarna betingade ett pris av 4 kr per styck utan glas, listen till ramarna tillsläpptes av beställaren. Spegelarna levererades polerstrukna i valnöt med svarta kärlade kanter. För byråarna betalades 18 kr. Axel och jag fick sköta djuren samt bära vatten vilket gick åt mycket till alla djuren.

Veden höggs upp i skogen för nästa års behov samt rensades grenar och skat som hemkördes och höggs till ved. Alla sådana arbeten utfördes av Axel och mig med hjälp med fällning den första vintern. Arrendeveden kördes in till staden=12 stadsresor.

På det sättet gick vintern dag för dag, underhållning och nyheter fick man genom Södermanlands Nyheter, de första åren Länstidningen, där Ture Sällbergs bygdekrönikor lästes högt. Fyra bönder prenumererade tillsammans på ett exemplar, Vittenberga, Stockbäcken, Gettäppa och vi som fick en sist alltså fyra ibland fem dagar gammal. Hos oss samlades sedan tidningarna för hela året för att delas lika mellan prenumeranterna.

Så blev det 1896 och vår igen, en av de första marknaderna feb eller mars var Far och Axel till staden och gjorde oxaffärer, jag tror det såldes och byttes flera gånger, de kom sent hem med ett stort lass virke-men ändå större oxar (svinhusen sade Far). De var så stora att de inte

⁷⁶ Vittenberga, gård 2 km söder om Svärtinge

⁷⁷ Karl Ludvig Borg, född 1856 i Råby-Rönö, var snickare och bodde 5:e kv Nyköpings Östra 1890 men år 1900 var han möbelhandlare och bodde 1:a kv Nyköpings västra

gick in i ladugården på höjden utan måste takbjälkarna huggas av mer än till hälften och det var då precis plats så de kunde stå. Stora starka oxar men den ena led av urinstämna vilket var besvärligt. Hela sommaren var de kvar, på hösten när havren var skuren samt krakad såldes dessa stora djur. Då köptes en stor krusig enbetsoxe som ensam fick knoga in havren samt dra vatten på vintern, vi hade nu fått vattentunna. Den här krabaten blev sjuk och måste säljas till slakt åt Garskogspojkarna⁷⁸ på vårsidan.

Tidigt våren 1897 var våra stöttepinnar Far och Axel åter ute för att köpa dragare, lyckades alldeles utmärkt, två leverbruna granna oxar ställdes in, lagom stora, pigga-livliga-starka. De döptes till Suggan och Grisen. Nu var det min tur att börja hos prästen med läsning, en dag i veckan en mil bort och lika långt hem. Sommaren gick i samma takt, mor knogade och bar sina smörkorgar till stan. Hos Fru Västerberg länsades korgarna samt fylldes med varjehanda handelsvaror lika tunga om inte tyngre för hemgång. Denna sommar arbetade Far åtminstone delvis i Storhusqvarn med Farbror Nils som kamrat.

Gamla Svartan, den bussiga kossan blev sjuk och måste slaktas, till stor saknad, hon efterlämnade barn och barnbarn som blev sin mor och mormor värdiga i mjölkavkastning. Redan första året fick Sara en son som Theodor döpte till Fylax, han blev mycket stor och förnäm samt gårdens enda katt, han levde och frodades i alla de tio åren men strax innan arrendetidens utgång lade han sig i ladugårdsrennet.

Inga större förändringar med undantag för mera arbete. På vårsidan 1897 började det huggas en del timmer till nybyggnaderna, allt som skulle sågas till bräder kördes till sågen. Georg hade mycket att göra, han var nu sju år, han hjälpte mor, körde vall korna och fåren samt på höstaren vallade djuren i regn och rusk. Även denna sommar var Far mycket i stan och arbetade. Han hjälpte till hemma lördagseftermiddagar och söndagar samt i antiden en vecka då och då. En sugga mistes detta år, hon bröt bakbenen och måste slaktas, från sina små grisar, vilka uppföddes med mjölk och ökade arbetet ytterligare en tid framåt.

Tiden gick och vi följde med. Följande år började Georg skolgång, det var lång väg för honom, han var liten och klen och led mycket av huvudvärk. Vintern 1898-1899 började timmerfällning för fullt till bygget och på våren sattes bygget igång. Farbror Nils samt tidvis Albert lade grund. Sedan börjades det att timras, alla stockar skulle skräs med stora bilyxor till lämplig tjocklek, ett tidsödande och tungt arbete. På bygget arbetade Far, Knoppen, Henning⁷⁹, Farbror Nils. Axel skötte gård samt alla körningar, jag var med spånklyvaren i skogen hela försommaren som hantlangare. Alla spån klövs för hand samt travades korsvis i knippen. Stock på stock, varv för varv steg bygget uppåt. Så snart takstolarna var resta började spånklyvaren och jag att spika på spån, en och en. Jag vill minnas att det gick åt nittiosex tusen spik=två hellådor. Sent på hösten flyttades in, det blev bra mycket lättare att sköta djuren i denna ladugård och i någon mån mindre arbete fast vatten saknades vilket man fortfarande fick bära och köra.

Theodor var nu vid Erikslund⁸⁰, jag var från nov 1899 där och hjälpte till samt fick mina första lärospån i handelns mysterier. Affären var liten och konkurrensen kraftig, kunderna pruthårda.

Från denna tid hösten 1899 var jag inte mycket vid Svärtinge, endast kortare tider, varför jag ej kan i detalj så noga följa med utvecklingen. På höstmarknaden detta år inköptes första hästen. Den så mycket omtalade marknadsdagen kom, Far och Axel var till staden för att köpa underdjuret. Mor och jag samt Georg var hemma och väntade att hästköparna skulle komma

⁷⁸ Garskog, ¼ mantal kr.sk i Helgona

⁷⁹ Troligen Arvids mors halvbror Klas Henning Nilsson född 1876 i Svärta

⁸⁰ Erikslund i Råby-Rönö

hem med den efterlängtrade hästen. Det var en lång dag för mig och Georg, väl hundrade gånger var vi till haggrinden och lyddes men sent omsider kom de hem men utan häst. Besvikelsen blev stor men så berättade Axel att häst var köpt och vi skulle få den om några dagar.

Den i ladugården iordninggjorda spiltan måste dock göras om, förses med dörr vilket arbete påbörjades omedelbart och var färdigt på någon dag. Hästen kom i sällskap med säljaren Eriksson⁸¹ från Gettäppan och lät sig mycket motsträvigt installeras i sin nya bostad. Hästen var mycket vacker, brun till färgen samt mycket from. From fick han också heta. Den nytta vi fick av From var ej så mycket, däremot beredde han mycket nöje. From var född på våren och var väl vid sin ankomst cirka 6 månader gammal. Varje kväll när det mjölkades skulle han ha sin lilla mjölkskvätt såväl som Fylax. Axel borstade och ryktade och From växte, båda tycktes trivas bra tillsammans. Båda var lugna och stillsamma, båda var kraftigt byggda, båda var stora och starka. I november detta år flyttade jag till Erikslund varför jag ej kunde följa utvecklingen vid hemmet fullständigt.

1901 på julen var jag hemma, Axel och jag var till julottan i stan, på hemvägen lånade vi en kapsion⁸² vid lilla Stockbäcken för nu skulle Froms arbete börja på allvar.

Annandag jul på f.m. lade Axel selen på From samt den lånade kapsionen på hans nos. Så skrudad i sin nya blanka sele -ny men redan urväxt- trädde From fnysande ut i det vackra vintervädrat för att för första gången gör nytta för sig. Hammarstugans lilla släde hade lånats, skacklarna hade skarvats och förstärkts. From spändes för men funderade nog på vad detta kunde bli och vad det tjänade till. Axel tog tömmarna, Far tog kaptionens tömmar, så gick det steg för steg, Axel körde, båda gick bakefter släden, sist kom jag. From tyckte inte riktigt om sig och när färden ställdes utåt hagen till blev han mer undrande. Komna en bit förbi stora källan näst intill stora tallen gjorde From till ett kast samt i nästa ögonblick lade han iväg för full maskin. Far höll i det längsta släpande efter släden men så måste han släppa sitt tag, Axel hade tidigare släppt. Så gav From sig iväg på egen hand, ena skaklan slog han av och med släden slängande hit och dit sprang From ut i Gettäppa hage tätt följd av Axel och mig. Vid Axels vissling och lugnande tilltal stannade han till och lät sig tagas. Med kaptionstömmarna bands skakeln ihop, sedan satte vi oss på och körde åt Mjältorpshållet, det gick bra, From sprang och krumbuktade samt blev svett och varm vid hemfärden. Så hade From fått sin första lektion i arbetets tjänst.

Axel och From voro goda vänner, arbetade tillsammans dock under olika intressen. Axel var het och arbetsvillig, From sävlig och lat. From slutade sina dagar med sitt stora huvud i Axels knä, under svåra plågor, i Hovra stall på eftersommaren 1902 ungefär 4,5 år gammal. Axel hade nu ingen häst men en sådan måste skaffas. Hos Lidberg & Bergs inköptes en stor svart dräktig mähr för 550 kr som efter att ha fölat blev sjuk och dog såväl sto som fölungen.

Nästa häst som köptes var en liten knubbig ilsken krabat cirka 3,5 år gammal, tjurig och envis men stark och kvick. Visserligen gjorde han några avvikelser från vägen ibland samt skenade några gånger men han var likaväl omhuldad för det. Denna häst fick följa med till staden 1905 och blev den som drog det första lasset i Axel Nilssons åkeri. De sista tre åren vid Svärtinge var jag ej mycket hemma men vet jag tydligt att det fortsatte i samma tempo, arbete och åter arbete, försakelse och åter försakelse. Ekonomin hade nog något förbättrats, rörligt kapital fanns ej, ekonomiförbättringen låg i inventarier och djur.

Så nalkades 1905, det sista året som lantbrukare för Far och Mor. Lika glada som de var när de för tio år sedan var färdiga att flytta hit, lika glada var de nu att få flytta igen, denna gång

⁸¹ Sannolikt Erik August Eriksson född 1855 i Råby-Rönö

⁸² Kapsion=Kapson, grimma med järnbeslag

till staden, fast bekymmer för framtiden voro stora, det var ont om arbete i Nyköping för träarbetare och Far var ej numera så ung, han var 57 år.

Auktion vid Svärtinge gick av stapeln hållen av fjärdingsman Andersson⁸³ i Snesta Råby. Auktionssumman gick till i runda tal 5000 kr utan hästen, en bultvagn⁸⁴ samt en trilla.

Lägenhet förhyrdes i stan hos gjälbjutare⁸⁵ Karlsson, två rum och kök varav ett uthyrdes till två inneboende, jag och en tid murare Eriksson, sedan Sven Öberg. Hade Mor haft mycket att göra på landet blev det inte mindre nu. Detta år gick Georg kvar i skolan vid Ekeby, hans skolväg blev nu längre och hans matsäcksättning fick fortsätta tills skolan tog slut på hösten.

Stall hade hyrts i Fanors gård på St. Annegatan, plats för två hästar. Här fick nu Pojken / grälle/ sin bostad. Härifrån kan man räkna en ny epok i Fars och Mors levnad när Axel nyss fyllda 25 år ställde sig i selen för familjens utkomst. Far arbetade bland annat hos bröderna Ljunggren⁸⁶ men vart efter Axels rörelse växte hjälpte Far honom. Mor var ju självskriven husmor då Axel fortfarande var hemma och blev det under hela Fars och Mors levnad. Mor förestod hushållet samt ensam skötte det till den tid då Axel gifte sig⁸⁷ men det räckte till sedan också för där fanns mycket att göra. Mor var begåvad med god hälsa med undantag för huvudvärk och några år före sin bortgång förlorade hon synen på ett öga, förmodligen näthinnebristning.

Mor lämnade oss den 19 april 1920, 67 år gammal efter några dagars sjukdom i spanska sjukan. Till vår nytta och glädje fick vi behålla Far cirka 11 år efter Mors bortgång. Far dog den 6 sept 1931, 83 år gammal. Båda har avlidit i Georgs fastighet på Östra Kyrkogatan i Nyköping.

⁸³ Johan August Andersson, född 1838 i Råby Rönö. Hemmansägare och fjärdingsman

⁸⁴ Bultvagn var en vagn med järnskodda (trä-)hjul.

⁸⁵ Gelbgjutare el. Gälbjutare el. Gällgjutare, av tyska; *gelb* = *gul*, hantverkare som förfärdigar gjutna nyttighetsvaror eller prydnadsföremål i massing eller annan gul metall

⁸⁶ Bröderna Sven Emil född 1854 och Erik August Ljunggren född 1867 var garverifabriker enligt folkräkningen 1900. Sven Emil var den första sekreteraren i Nyköpings Fabriks- och Hantverksförening från starten 1892 (Ref Per Klang, Ett sekels hantverk 1991)

⁸⁷ Axel och Elvira (Elvira Sofia Andersson född 1886) gifte sig 1912-06-15

Lars Johan Nilsson på gamla dagar omgiven av sina söner,
Theodor, Georg*, Karl-Arvid och Axel**

* Den ene av grundarna av Nilsson & Erikssons byggvaruhandel i Nyköping

** Axel hade Nyköpings största häståkeri fram till sin bortgång 1932

Klosåg

Fiskförsäljning ca 1920 (Från Sörmlands museums hemsida)

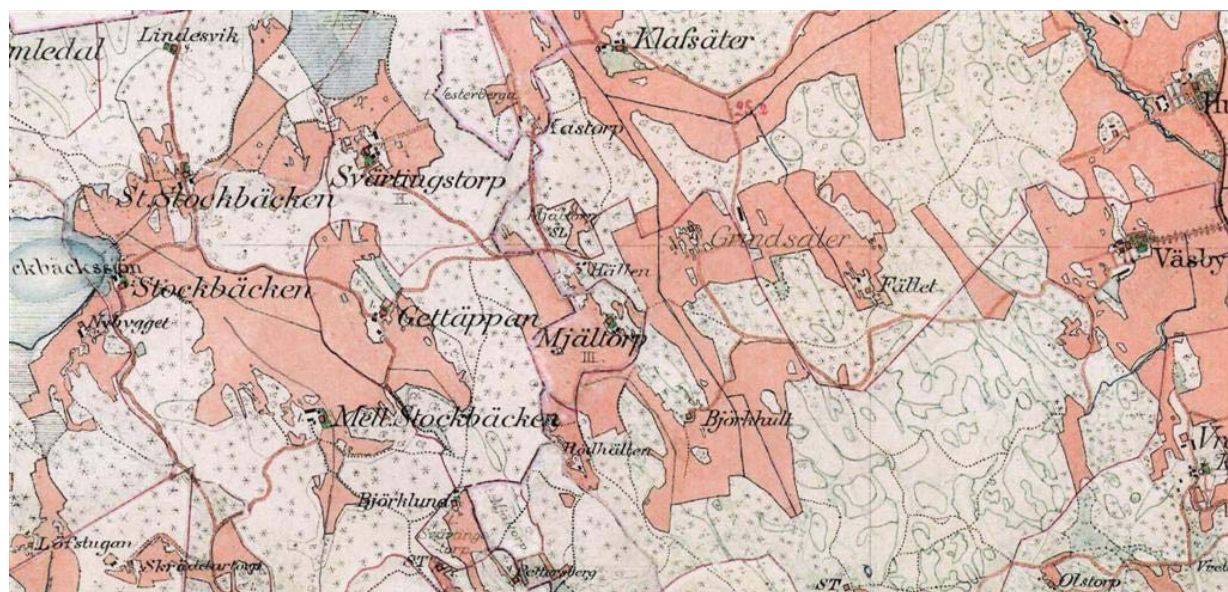
Den vänstra sparken är en sparkstötting i bemålat trä tillverkad av AB Nordiska Kompaniet (NK) före 1910. Utställd på NKs stora Jubileumsutställning. Den högra fanns till salu via webben jan 2009 för 3000kr

Sparkens ursprung är något diffus, men troligen är den en svensk uppfinning. I en notis i Norrbottens-Posten den 14 mars 1872 står det: "...dessa för vår ort egendomliga fordon, som kallas `Sparkstöttingar', ett slags kälkar som framdrifvas derigenom, att en person, som står bakpå medarne, då och då sparkar till med endera foten..."

Se <http://www.popularhistoria.se/o.o.i.s?id=52&vid=478>

Svärtahuset i Nyköping, hörnet Östra Storgatan/Stockholmsvägen. Byggt ca 1895 som Tingshus. Senare har t.ex. Westerbergs möbelaffär funnits där 1840-1982

Svärtingstorp med omnejd. Sockengräns Helgona-Svärta går strax väster om Mjällörp. Utdrag från Häradskartan

Svärtingstorp var ett kronoskattehemman

Kronohemman ägs av kronan, brukas av *åbo* el. landbo mot arrende el. ränta till kronan. K.kan säljas och ärvas. Kronobonde kan bli rusthållare och har rösträtt till riksdagen

Kronoskattehemman hemman som tidigare varit *kronohemman* och sedan köpts till *skattehemman*

Skattehemman ägs och brukas av självägande bonde som betalar ränta till kronan. Endast skatte- och kronobönder är röstberättigade till riksdagen

Lars Johan Nilsson med familj bosättningar

ca 1873	Backstugan i Kila
1887	Höglunda utanför Nyköping (flyttningsbetyg utfärdat 1887-05-28) Ett rum o kök övre botten
ca 1889	Lilla Bergsgränd, Öl-Fias gård. Snickare Löfqvist vicevärd
ca 1891	Östra Kvarngatan, Lassa Lundins gård, nedre botten
1892 hösten	Lilla Bergsgränd, samma lägenhet som tidigare
1894 hösten	Hörnet Torg (nuv Fruängsgatan)-Repslagaregatan, Byggmästare Olssons nya fastighet, ett rum o kök på nedre botten
1895-1905	Svärtinge. Arrendekontrakt från 1895-03-14 på 10 år finns bevarat. Kök-storstuga, en mindre kammare, andersstuga, förstuga och veranda. På gården bodbyggnad med två bodar samt spannmålsvind ovanpå, mitt emot farmors stuga om ett rum och kök. Fallfärdiga uthus utom tvättstugan.
1905	Lägenhet hos Gjälbjutare Karlsson, 2 rum och kök varav ett rum uthyrdes Senare Östra Kyrkogatan 11

Arrändekontrakt

Jag Anna Stina Jonsson upplåter härmed till Snickaren L.J.Nilsson från Nyköping på arrände under tio års tid räknat från d 14 mars 1895 till samma dato 1905 mitt uti Rönö Härad Helgon församling belägna 1/8 mantal kronoskatte Svärtinge mot nedanstående villkor.

- §1 Arrändet mottages med höstutsäde och plöjda vårländ hvilka skall ersättas med, att årligen till mig lemna Råg, hvarför arrändatorn vid avträdet är fri från utsäde och plöjning.
- §2 Arrändet mottages utan af och tillträdessyn
- §3 I årligt arrände under de fem första arrändearn skall arrändatorn betala Kontant Etthundra Kr /100/ hvilket erlägges i 2^{ne} kvartal första hälften den 1 november andra hälften den 14 Mars.
- Dergemte Byggnadsskyldighet bestående af ett Ladugårdshus gemte Loge i en huslänga under tak av Spån hvartill skall användas så mycket af virket som är dugligt i de gamla husen det öfriga af såväl Såg-som Byggnadstimmer får tagas på Gårdens skog dock med skyldighet för arrendatorn bekostad huggning och körning samt tillsläppa alla för Bygget behöfliga materiel
- §4 Husets storlek bestämmes enligt öfverenskommelse rymmande minst tio större Fäkreatur. Logen tillräcklig för skördens inrymmande.
- §5 Under återstående Fem arrändearn skall arrändet utgå i enbart Kontanter med Tvåhundra Kr /200/ per år hvilket erlägges i 2^{ne} kvartal första hälften den 1 (november?) andra hälften den 14 mars.
- §6 Till mitt egna benyttjande undantages Lilla Byggningen del i Visthusbod och Källare samt en mindre Ladugård gemte den så kallade Farfarsåkern, tillika halfva andelen trädgården. Dessutom årligen sätta En Tunna Potatis i lag med arrändatorn, årligen 2^{ne} lass Kärrhö samt Halm så mycket som åtgår till En Ko gemte sommarbete
- §7 Arrändatorn skall årligen från min egen skog tillstaden Nyköping framköra Sex famnar ved tillika för eget behof varande bränsle
- §8 Arrändatorn ansvarar ensamt utan afkortning på arrändets för alla orner af vad namn och beskaffenhet de var må
- §9 Till vedbran och Gårdfång ska arrändatorn hafva vid ställets till sitt fulla behof men inte berättigad att försälja några skogsprodukter
- §10 Detta kontrakt får icke transporteras till annan person utan ömsesidig öfverenskommelse och skall till alla delar noggrant efterföljas.

2^{ne} lika lydande kontrakt äro upprättade.

Till säkerhet för detta Kontrakt tillåter jag utan mitt vidare hörande och låtande det intecknas.

Med ofvanstående förklara vi oss å omse sidor fullt nöjda hvarför vi här nedan underskrifvit hvilket skedde vid

Svärtinge den 4 Maj 1895

Anna A Stina Jonsson

L.J Nilsson

Bomärke

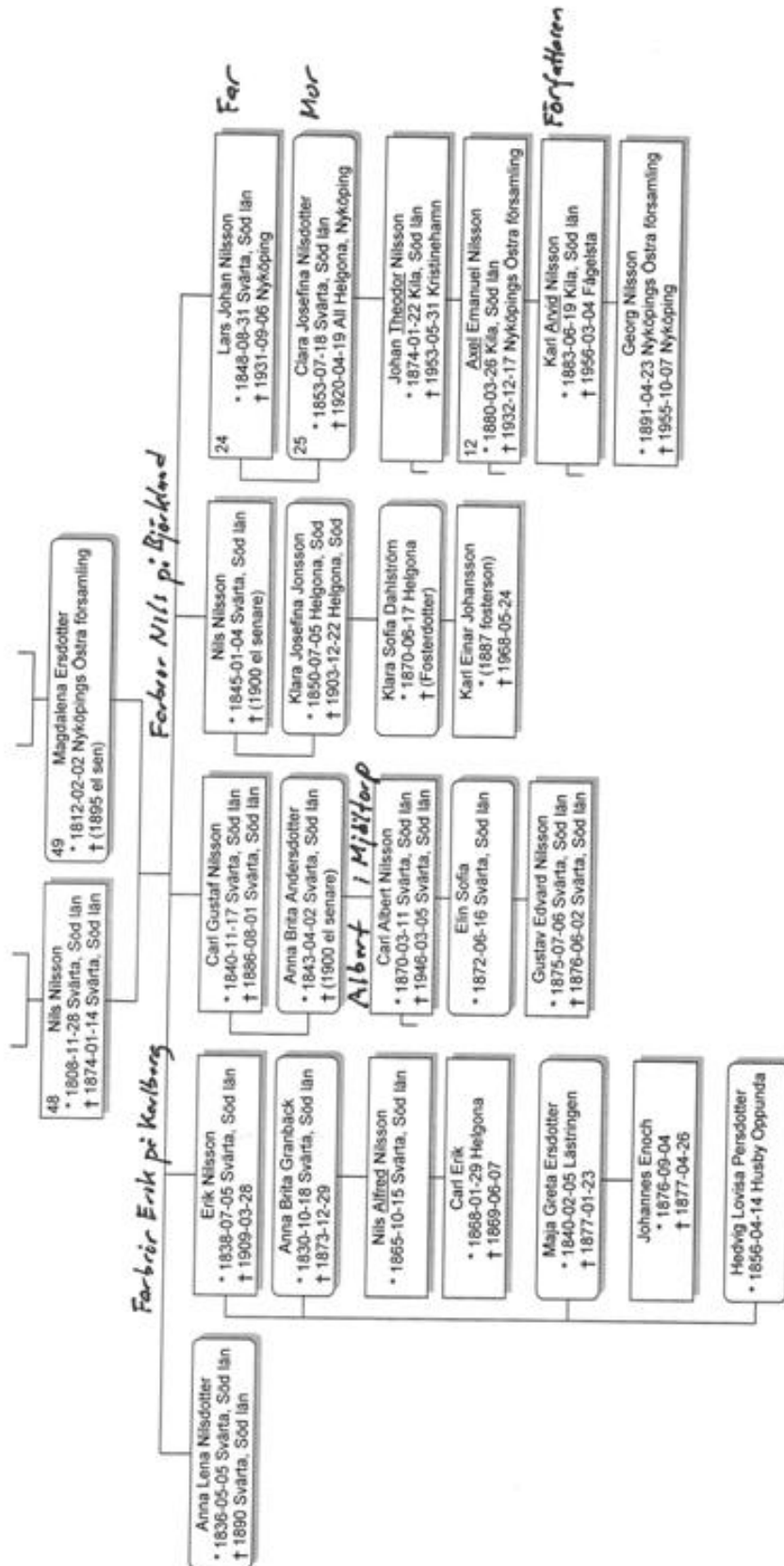
Arrendator

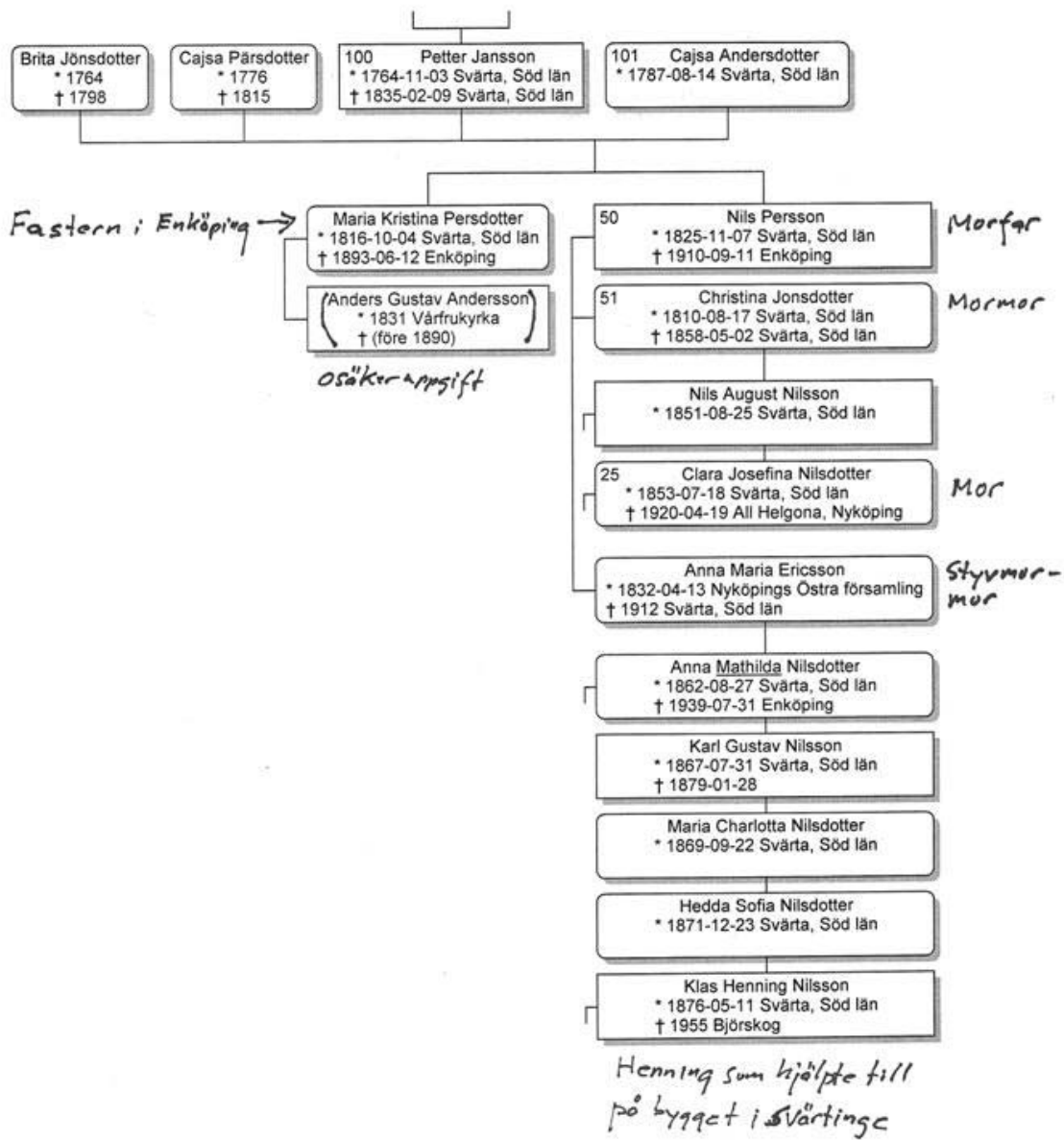
Bevittnas af

K.A.Nilsson

E D Erickson

Släktrationer

Några kommentarer till bearbetningen

Arvids maskinskrivna text har lagts in som den är i originalet med den stavning han använde. Enbart uppenbara felskrivningar har korrigerats.

Arrendekontraktet för Svärtingetorp har avskrivits från original och återfinns i Bilaga 2. Vissa svårtolkade ord i kontraktet har antagits eller utelämnats.

För uppgifter om personer har använts databaserna Sveriges Befolkning 1890 och 1900 samt egen släktforskning i kyrkböcker.

Kommentarer till Arvids berättelse har införts i form av fotnoter i texten. Jag har i vissa fall gjort antaganden om vilka personer som avses men dessa kan givetvis vara felaktiga. Jag är tacksam för alla korrigeringar i detta avseende.

Det återstår att klarlägga en hel del. Speciellt vore det trevligt att få veta mer om

- var snickerifabriken Viktoria låg
- var Borgs möbelhandel låg
- var ”gamla kakelfabriken” låg
- Fanors gård på St:Annegatan, vad står ”Fanor” för
- hur träsparkarna som Arvids far tillverkade i Nyköping egentligen såg ut

Arvids berättelse har ställts till mitt förfogande av hans barnbarn Mats Björkeby. Arvid är för övrigt bror till min hustrus, Guns, farfar, Axel Nilsson som hade stort häståkeri i Nyköping och Georg Nilsson, en av grundarna av byggvaruhandeln Nilsson & Eriksson i Nyköping.

Nyköping 2009-03-27

Ingmar Hedblom